

SOCIOLOGY

ІННОВАЦІЙНА ЦИКЛІЧНА МОДЕЛЬ ВИКЛАДАННЯ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

¹Шеломовська О. М.,

²Сорокіна Л. М.,

³Познанська К. В.,

⁴Мачуліна І. І.,

⁵Богомаз К. Ю.,

¹кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри соціології,

²кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології,

³кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціології,

⁴кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології,

⁵доктор історичних наук, професор, професор кафедри соціології, академік Української академії політичних наук,

Дніпровського державного технічного університету, м. Кам'янське, Україна

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30092019/6673

ARTICLE INFO

Received 23 July 2019

Accepted 22 September 2019

Published 30 September 2019

KEYWORDS

teaching model, sociological research, subject-subjective paradigm of educational process, interaction of the teacher and the student, communication, interactive learning, competencies.

ABSTRACT

The article proposes a process of introducing a cyclic model in the teaching of sociology courses, which allows students to combine the acquisition of theoretical and practical competences, and the teachers to use the latest sociological data in their own teaching activities are absent in modern scientific discourse. According to the authors, the development of a cyclical model of interaction between the teacher and the student gives an opportunity to open new perspectives in the matter of improving the quality of higher education and integration into the world scientific and educational space.

Citation: Шеломовська О. М., Сорокіна Л. М., Познанська К. В., Мачуліна І. І., Богомаз К. Ю. (2019) Innovatsiina Tsyklichna Model Vykladannia Sotsiologichnykh Dystsyplin u Zakladakh Vyshchoi Osvity. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 6(18). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30092019/6673

Copyright: © 2019 Шеломовська О. М., Сорокіна Л. М., Познанська К. В., Мачуліна І. І., Богомаз К. Ю. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. З наближенням сучасного українського суспільства до постіндустріальної стадії свого розвитку відбувається становлення України як рівноправного учасника Європейського простору вищої освіти. Активно й плідно розглядаються проблеми створення й вживання інновацій у вищій школі, аналізуються умови ефективного їх функціонування, розробляються методики навчання, проектування інноваційних педагогічних технологій викладачів і студентів. У той же час спостерігається стихійність процесів створення та впровадження

інновацій, відсутність чіткої цільової спрямованості нововведень, неузгодженість інноваційних пошуків, що провадяться в теорії і практиці освітньої діяльності у вищій школі, невідповідність окремих нововведень один одному, слабкість розробки інноваційної стратегії розвитку вищої освіти. В цих умовах необхідним стає пошук ефективних підходів до покращення взаємодії викладачів і студентів в контексті суб'єкт-суб'єктної парадигми вищої освіти.

Проблема пошуку інноваційних технологій налагодження взаємодії суб'єктів освітнього процесу набуває все більшої ваги та значення. Це, у свою чергу, детермінує активізацію наукових досліджень цього питання у всіх країнах світу. Значний внесок у вивчення та розробку нових технологій і методів для інноваційної педагогіки в області ІКТ-інструментів, електронного навчання та міжкультурних компетенцій здійснили такі дослідники як Є. Смірнова-Трібульська, Н. Морзе, Т. Лях, Р. Махачашвілі, О. Буйницька, М. Гладун, А. дос Рейс, І. Альварес, П. Пінто, Т. Ісса, М. Дрлік, М. Сапай, Ю. Туманова, Є. Полторак, Р. Еспада, С. Дельгато, П. Естебан, Л. Алонсо-Діас, Є. Огородська-Мазур, О. Глазунова, О. Куузьмінська, І. Воротнікова, Т. Носкова, Т. Павлова, О. Яковлева, та ін. У своїх наукових публікаціях вони дослідили низку важливих аспектів модернізації викладання у вищій школі шляхом впровадження і реалізації нових інтерактивних технологій, зокрема дистанційної освіти, корпоративного навчання, соціальних технологій в освіті, прикладних аспектів гуманітарних студій (цифрова гуманітаристика тощо).

Автори даної статті (O. Shelomovska, L. Sorokina, K. Bohomaz) опублікували цикл публікацій, присвячених різноманітним аспектам оптимізації освітнього процесу у закладах вищої освіти на основі впровадження закордонного досвіду налагодження ефективної взаємодії викладача і студента, а саме: сучасні комунікації та співпраця в університеті з використанням спеціальних інформаційних засобів, мережева комунікація як засіб підвищення ефективності взаємодії педагог-студент, самостійне навчання студентів у вищих навчальних закладах, особливості використання освітніх інтернет-ресурсів у викладанні соціології, можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій при викладанні соціологічних дисциплін (Shelomovska, Sorokina, Bohomaz, 2015, 2016, 2017, 2018).

У контексті нашого дослідження вважаємо за доцільне проаналізувати напрацювання щодо реалізації інноваційних моделей інтерактивного навчання та навчання через досвід/емпіричного навчання, оскільки саме вони стали базисом розробленої нами циклічної моделі. Процеси впровадження інтерактивних технологій навчання, що базуються на використанні інформаційно-комунікаційних технологій і мереж, а також проблеми, що виникають при цьому дослідили Р. Гуревич, М. Кадемія. До таких технологій вчені віднесли електронну пошту, форум, чат, відеоконференцію, проектні технології, Веб-квест, Блог, Блог-квест, проаналізували їх вплив на характер навчально-пізнавальної діяльності студентів та на їх включеність до процесу пізнання. Автори довели, системне застосування цих технологій в навчально-виховному процесі істотно сприяє підвищенню якості професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах (Hurevych, Kademiia, 2014).

Безпосередній аналіз використання інтерактивних технологій та мережі інтернет у процесі викладання соціологічних дисциплін міститься у напрацюваннях А. Воронцова і В. Лук'янова, Л. Дітковської, Н. Малікової, А. Слободянюка, С. Щеглової та ін. Так, А. Воронцов і В. Лук'янов розкривають можливості по «перекладу» звичних лекційних курсів з соціології в режим мультимедіа-технологій, використання електронних хрестоматій з метою програмування самостійної роботи студентів (Vorontsov, Lukianov, 2011). Досліджуючи інноваційні підходи в навчанні соціології, Н. Малікова встановила, що якісний підхід в навчанні соціології в сучасних умовах передбачає можливість збору соціальної інформації в віртуальних мережах Інтернет-спільнот, де відбувається інтерактивна взаємодія респондентів, експертів, представників різних модальних і референтних соціальних груп (Malykova, 2011). Напрямки використання Інтернет-технологій у викладанні соціологічних дисциплін наведені у праці С. Щеглової, яка відзначає, що сьогодні у мережі представлено безліч сайтів, які містять багатий різноманітний матеріал для вторинного аналізу, що сприяє розвитку пізнавальної культури студентів підвищує їх інтерес до проведення власних досліджень і презентації своїх матеріалів (Shchehlova, 2002).

На протигагу українському науковому дискурсі у закордонних державах моделі емпіричного навчання приділяється значна увага. Так, у зарубіжній теорії і практиці освіти існують такі моделі навчання, засновані на трансформації та інтерпретації практичного досвіду, як моделі Блума, Фрая, Л. Джоупін, Г. Діна, Дж. Пфайффер і Дж. Джонс та ін. Грунтовний аналіз зарубіжних моделей емпіричного навчання здійснено у статтях М. Дернової (Dernova, 2015) та О. Ярошинська і Т. Осадченко (Yaroshynska, Osadchenko, 2015). Всі вище окреслені

моделі емпіричного навчання безумовно мають велику цінність для окреслення шляхів оптимізації практики роботи закладів вищої освіти відповідно до умов сьогодення, однак їх головним недоліком залишається те, що всі вони розраховані на навчання дорослих людей, які вже мають сформовані компетенції і прагнуть їх удосконалити. При цьому залишається практично не розглянутий аспект впровадження емпіричного навчання здобувачів бакалаврського і магістерського рівня, які не мають значного досвіду практичної діяльності. На вирішення цього завдання і спрямована дана стаття.

Виклад результатів дослідження. В сучасних умовах як ніколи стає актуальною проблема реформування сучасної системи вищої освіти, пошук нових підходів передачі знань, навичок, нетрадиційних методів навчання і формування нової парадигми.

Віками навчальний процес укладався у формулу $S \rightarrow O$, де суб'єктом був викладач, а об'єктом – студент. Зараз таке співвідношення неефективне, адже студент також стає суб'єктом навчання. В новій моделі викладач і студент – це не традиційні вчитель і учень, а два вчених дослідника, зайнятих сумісним пошуком істин. З точки зору П. Скотта для постмодерного університету характерні «діалогове, дискусійне знання» і зростання значення «локального знання», завдяки чому виникають нові структури авторитету і відкриваються можливості для конструювання альтернативних ідентичностей.

Сьогодні студенти, що приходять в навчальну аудиторію, орієнтовані на зміну традиційного підходу. Вони належать до «цифрового покоління» і звикли до активного спілкування з комп'ютером, що передбачає вибіркове і вільне сприйняття інформації, а також доступ до її різноспрямованих потоків. Саме мережа, а не традиційна аудиторія все більше стає сферою діалогу і обміну знаннями, по суті сферою зростаючої свободи. Студенти вимагають навчання у дусі «plug-and-play» часто не мають звички і бажання учитися послідовно, слідуючи підручникам, а швидше схильні до навчання у формі участі і експериментування

Фактично університет перетворюється на конструктор способу життя, в структуру, яка дає індивіду навички безперервного пристосовування. В навчанні нового типу сам студент вибирає свою освітню траєкторію, формує навички безперервної освіти як постійної зміни ідентичності. Зрозуміло, що при цьому повинен мінятися і спосіб сповіщення знань: з набору встановлених істин, трансльованих аудиторії, знання перетворюється на спосіб розв'язання конкретних проблем.

В даний час викладач має відмовитися від традиційної ролі «передатчика» знань і стати, швидше, проектувальником процесу навчання і його середовища. Це означає також перехід студента від відокремленої роботи у формі власного досвіду розв'язання проблем до ситуації колективного навчального досвіду, сумісного, кооперативного навчання. При такій формі навчання викладач стає консультантом, тренером студента, стурбованим не стільки ідентифікацією і подальшою передачею інтелектуального змісту, скільки напрямом навчальної діяльності студентів. Якщо до цих пір основним джерелом інформації виступали підібрані і рекомендовані викладачем книги, достовірність яких не викликає сумнівів, то розміщена в інформація не сортується, не перевіряється, її достовірність невідома.

У нових суб'єкт-суб'єктних відносинах викладач уже не стільки навчає, скільки допомагає студентові вчитися самостійно. $S \leftrightarrow S$ -відношення – це активна співпраця, в результаті якої студент здобуває знання, набуває умінь і навичок, а викладач – майстерності. У цих відносинах спільним об'єктом для них є фах, на який спрямована співпраця. Разом із тим, сьогодні навіть у гуманітарних науках такі відносини опосередковані спільними умовами навчання – сучасними технологіями як засобами активізації та спрямування навчального процесу, що перетворює класичну дихотомію на тричленне відношення.

Цю концепцію, яка вище описана доволі схематично, американські вчені Р. Бар і Д. Таг назвали «новою парадигмою вищої освіти» (Bar R. B., Tagg J., 1995). У соціологічних термінах ідеться про зміну ролей агентів навчального процесу. На студентів перекладається відповідальність за їхнє навчання. Вищий навчальний заклад мобілізує студентів, а не просто забезпечує викладання, як раніше. Якщо стара парадигма передбачала, головним чином, розроблення нових програм та курсів і трансляцію їх від викладача до студентів, то нова – передбачає створення атмосфери відповідальності, середовища, що стимулює самопідготовку, оцінювання знань на початку, в середині та наприкінці навчального курсу (модульні заліки), роботу з кожним студентом. Результатом роботи студента буде одержання «кредиту», що засвідчує опанування ним необхідних знань, умінь і навичок, незалежно від того, де і яким чином він їх здобув. Саме тому студент (здобувач вищої освіти) повинен бути активним агентом навчального процесу, пошуку й накопичення власних знань.

За новою парадигмою викладачі, зазвичай, створюють активне навчальне середовище для студентів, але самі не обов'язково мають бути залученими до окремих форм навчальної активності. Головне – сформувати потяг і творче ставлення до навчання, створити для цього відповідні умови. Саме тому західні університети переходять на цілодобовий доступ до бібліотек, інтернету та іншої інфраструктури навчання для забезпечення самостійної роботи студентів. Викладач таким чином, виступає радше не в ролі аудиторного «всезнайки», а як тренер, котрий розробляє план гри, вправи, дає поради й контролює роботу членів команди.

Отже, в плані нашого дослідження замість розповсюджені схеми $S \rightarrow O$ впроваджується схема $S \leftrightarrow S$, рівноpartnerського співробітництва по вирішенню завдань, що дидактично організовані сумісно педагогом і студентом. Таким чином, реалізується принцип колективної комунікативності навчання.

Принцип активності людини орієнтує на те, що в нових суб'єкт-суб'єктних відносинах викладач уже не стільки навчає, скільки допомагає студенту вчитися самостійно. $S \leftrightarrow S$ – відношення – це активна співпраця, в результаті якої студент здобуває знання, набуває умінь і навичок, а викладач – майстерності. У цих відносинах спільним об'єктом для них є фах, на який спрямована співпраця.

Особливістю такого підходу є те, що на студентів перекладається відповідальність за їхнє навчання. Вищий навчальний заклад мобілізує студентів, а не просто забезпечує викладання, як раніше. Якщо стара парадигма передбачала, головним чином, розроблення нових програм і курсів і трансляцію їх від викладача до студентів, то нова передбачає створення атмосфери відповідальності, формування оточуючого середовища, що стимулює самопідготовку, оцінювання знань на початку, в середині та наприкінці навчального курсу (модульні заліки), роботу з кожним студентом. Результатом роботи студента буде одержання «кредиту» що засвідчує опанування ним необхідних знань, умінь і навичок, незалежно від того де і яким чином він їх здобув. Саме тому студент повинен бути активним агентом навчального процесу, пошуку й накопичення власних знань.

На основі досвіду викладання соціологічних дисциплін та виходячи з вищезазначеного, нами пропонується циклічна модель взаємодії викладача і студента основою якої є рівноpartnerська інтеракція двох найважливіших суб'єктів освітнього процесу (рис. 1).

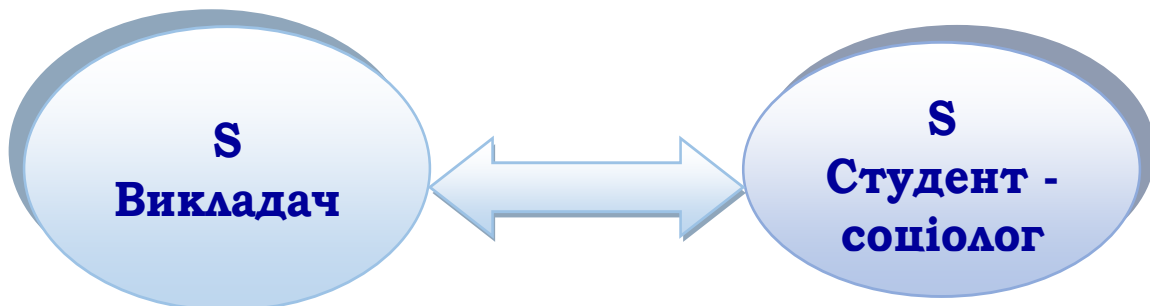

Рис. 1. Елемент циклічної моделі, що демонструє суб'єкт суб'єктний підхід

Викладач надає програмні базові знання студентам та здійснює керівництво їх застосуванням на практиці. Студенти отримують знання і компетенції для організації соціологічного дослідження згідно з освітньою програмою зі спеціальності «Соціологія», а саме:

1. Розуміння соціальних процесів, трендів, можливостей і викликів соціальних змін в Україні та світі.
2. Здатність зіставити методологію та результати різних соціологічних досліджень.
3. Здатність зіставити наявне знання з практичними викликами.
4. Здатність проаналізувати, представити та проінтерпретувати числові й нечислові соціальні дані.
5. Здатність застосувати соціологічний дослідницький інструментарій.
6. Здатність розробити програму соціологічного дослідження.

В процесі навчання студенти вже на другому курсі мають компетенції зі створення програми соціологічного дослідження, мають навички анкетерів/інтерв'юєрів для здійснення польової роботи по збору соціологічної інформації і здатні провести аналіз результатів дослідження (рис. 2).

Рис. 2. Елемент циклічної моделі, що демонструє самостійну діяльність студента

Обов'язковим етапом такої практичної роботи студентів є обговорення результатів дослідження в процесі аудиторної роботи. В цьому процесі студенти набувають професійних компетенцій а викладач має змогу впровадження результатів опитування в матеріали навчальних дисциплін для підвищення якості освітнього процесу.

Навчальна програма спеціальності «Соціологія» містить достатню кількість дисциплін галузевої соціології, навчати яким неможливо без новітніх даних соціологічних досліджень. Результати таких досліджень наявно демонструють певні зміни, що відбуваються у суспільних інститутах українського суспільства, дозволяють продемонструвати зміни у суспільних процесах. На основі проведеного дослідження студент як суб'єкт освітнього процесу отримує можливість отримання професійних компетенцій шляхом обговорення результатів дослідження в процесі аудиторної роботи. У подальшому студенти вибудовують стратегію наступних досліджень, що знаходять вияв у наукових публікаціях, практичних розділах курсових та дипломних робіт (рис. 3).

Викладач як другий суб'єкт освітнього процесу успішно використовувати у викладанні різноманітні інноваційні педагогічні методики, основою вибору яких є інтерактивність та максимальна наближеність до реальної професійної діяльності майбутнього фахівця-соціолога.

Досвід викладання соціологічних дисциплін у ЗВО України свідчить про те, що студентам важливіше, цікавіше і корисніше навчатися і засвоювати нову інформацію шляхом практичної діяльності, а не лише читання наукової літератури. Як зазначав відомий американський дослідник технологій навчання К. Роджерс навчання ефективно, коли його предмет є актуальним для людини і коли особистості людини (його «Я») ніщо не загрожує; професійні компетенції досягаються дією, при збереженні відкритості досвіду; самокритика і самооцінка сприяють творчості, підвищення незалежності і впевненості в собі (Rogers, 2002). Саме тому залучення студентів до організації та проведення соціологічних досліджень всеукраїнського та регіонального рівня має неабияке значення для формування їх компетентностей. Необхідність використання циклічної моделі навчання у практиці української вищої школи визначається радикальними змінами в свідомості сучасної молоді та забезпечення реалізації суб'єкт-суб'єктної парадигми вищої освіти.

Циклічна модель навчання вимагає від викладача, студента, студентської групи альтернативних, несподіваних способів взаємодії. Віддаючи перевагу цій моделі навчання, необхідно розуміти, що сучасний студент - це теж складна система, що самоорганізується,

особистість, яка може існувати тільки в умовах різноманітності, яке з необхідністю включає щось випадкове, спонтанне, непередбачуване, несподіване, неоднозначне (рис. 4).

Рис. 3. Елемент циклічної моделі, що демонструє результат інноваційної інтеракції суб'єктів освітнього процесу

Циклічна модель взаємодії викладача і студента має складатися з декількох етапів:

1. Надання провідними викладачами студентам базових знань з методології, методики і техніки проведення соціологічних досліджень у процесі аудиторної роботи;
2. Робота студентів над організацією та проведенням конкретних соціологічних досліджень регіонального рівня (розробка та апробація інструментарію, обґрунтування вибірки тощо);
3. Спільна робота викладачів і студентів над обробкою результатів практичних досліджень;
4. Оновлення викладачами соціологічних курсів спеціального спрямування на основі новітніх даних досліджень;
5. Формування у студентів вміння аналізувати, робити висновки та розробляти прогнози подальшого розвитку суспільства у процесі обговорення результатів соціологічного дослідження.

Рис. 4. Циклічна модель взаємодії викладача і студента

На наш погляд, студенту сьогодні не вистачає практики різноманітності. Йому вже не цікаво лише слухати викладача дві академічні години і лише писати конспект лекції. Студенту вже

потрібне інтерактивне навчання, де він зможе проявити себе як дослідник. А обговорення результатів досліджень як раз і сприятиме досягненню цих цілей. Циклічна модель дозволяє використовувати інтерактивні методи в іншій атмосфері навчання, коли актуалізується співробітництво всієї системи, а результат не можна запрограмувати і передбачити. Це сприяє формуванню нелінійного стилю мислення, так необхідного сучасному соціологу.

Для демонстрації функціонування інноваційної циклічної моделі приводимо наступну схему (рис. 5), що відображає елемент сумісної роботи викладачів та студентів кафедри соціології над дослідженням факторів, що чинять вплив на соціальні референції сучасного українського студента в рамках масштабного соціологічного дослідження «Студентська молодь в умовах українських реформ», проведеного у травні-червні 2018 р. кафедрою соціології Дніпровського державного технічного університету. Блоки програми дослідження були розроблені студентами соціологами під керівництвом викладачів кафедри.

Аналіз і обговорення результатів дослідження в процесі аудиторної роботи надає можливість сформувати у студентів такі професійні компетенції:

- усвідомлення культурного розмаїття суспільств і викликів взаємодії в міжкультурному контексті;
- розуміння соціальних процесів, трендів, можливостей і викликів соціальних змін в Україні та світі;
- здатність зіставити наявне знання з практичними викликами.

В результаті навчання здобувач вищої освіти має змогу:

- визначати соціальні проблеми, їхні можливі структурні та культурні чинники;
- узагальнювати та зіставляти результати різних досліджень;
- користуватися ключовими відкритими базами / банками соціальних даних.

Рис. 5. Реалізація циклічної моделі у освітньому процесі

При викладанні соціологічних дисциплін у технічних ВНЗ основне завдання викладача полягає в тому, щоб отримання знань відбувалося не пасивним механічним способом, а було активним конструктивним і творчим. Наразі, однією з важливих педагогічних проблем є пасивність студента в спілкуванні, неготовність до конструктивного діалогу з викладачем, невміння в повній мірі показати свої здібності та творчу ініціативу. Формування здібностей, що дозволяють студенту вловлювати неочевидні асоціації, продукувати нестандартні ідеї і рішення проблем, цілком ймовірно, є однією з найактуальніших і в той же час найскладніших педагогічних задач. Об'єктивно подібне розкріпачення мислення може стати можливим завдяки комплексним властивостям інформаційного освітнього середовища, що дозволяє студенту спільно з педагогом проектувати індивідуальну освітню траєкторію, підбираючи найбільш підходящий графік навчання, інформаційні ресурси, нарешті, методи навчання. Суб'єктивно ж дуже велику роль тут відіграє можливість самовираження для кожного, коли педагог і інші студенти не роблять поспішних висновків і необгрунтованих суджень, надаючи можливість прояву ініціативи. У асинхронній середовищі за допомогою листування по електронній пошті з педагогом або участі в електронній конференції у кожного студента, навіть сором'язливого або замкнутого по натурі, з'являється можливість представити свій погляд на проблему, що йде врозріз із загальноприйнятим.

Успіх навчально-пізнавальної та пошуково-продуктивної діяльності виступає головним фактором особистісного зростання активного студента, який проявляє рефлексивність і ініціативність, і почуття особистісної цінності і гідності, здатність до самоконтролю, що підтримує усвідомлену саморегуляцію. Одночасно розвиваються і нові потреби в самозміні. Відбувається ломка стереотипу взаємин між викладачем - педагогом і студентом: педагог з рангу наставника і «всезнаючого оракула» переходить в ранг керівника, консультанта спільної діяльності, а студент, відчувачи підтримку та довіру старшого, виявляє істинний інтерес і ініціативу, взаємодіючи з ним (Shelomovska, Sorokina, Romaniukha, Bohomaz, 2017).

Сучасні викладачі соціологічних дисциплін повинні активно використовувати на заняттях і рекомендувати як основні і додаткові джерела інформації електронні навчальні книги і тематичні сайти; окремі цифрові мультимедійні навчальні об'єкти з доступних колекцій, університетський репозитарій, електронні навчальні програми ресурси наукових баз даних. Використання означених ресурсів при викладанні соціології в умовах реалізації циклічної моделі підвищує пізнавальну активність студентів, розвиває дослідницькі, творчі здібності, сприяє ефективнішому формуванню загальних і спеціальних компетенцій. Це сприяє більшій проінформованості студентів і можливості дізнатися та обговорити різні точки зору щодо певного соціального факту, тому що кожен студент може обирати, яким джерелом йому користуватися для отримання тієї чи іншої інформації. Завдяки сайтам періодичних видань студенти мають доступ до новітньої публікацій за актуальними темами в соціологічних журналах. Тобто, використання освітніх веб-сайтів при викладанні соціології робить процес навчання більш різноманітним, привабливим, динамічним і таким, що стимулює творчу активність студентів і сприяє всебічній підготовці професіоналів. З іншого боку, використання ІКТ у викладанні соціологічних дисциплін є свідченням високого професійного рівня сучасних педагогів (Shelomovska, Sorokina, Romaniukha, 2018).

Практичний досвід кафедри соціології Дніпровського державного технічного університету з використання циклічної моделі у процесі підготовки фахівців зі спеціальності «Соціологія» свідчить, що в межах її реалізації використання викладачами у освітньому процесі результатів дослідження щодо споживання студентами засобів масової інформації та рівня довіри до них дозволяє якісно і результативно сформувати у студентів професійні компетенції. До обговорення студенти залучаються активно тому, що вони самі організовувати і проводили дослідження, а тому відчувачуть потребу його обговорення у колективі таких же учасників подій. Загалом, циклічна модель інтеракції дозволяє налагодити співпрацю між викладачами і студентами як рівноправними суб'єктами освітнього процесу, де об'єднання зусиль, знань і вмінь кожного в кінцевому рахунку приводять до отримання позитивного ефекту взаємодії. Дискусія, яку передбачає циклічна модель буде корисною як для становлення професійних компетенцій студентів-соціологів так і для формування соціальних референцій молодих людей.

Висновки. Зважаючи на все вищезазначене, слід підкреслити, що фактори, які чинять вплив на соціальні референції сучасного українського студента, були визначені у дослідженні не випадково. Кожний з них є дуже вагомим викликом суспільного життя, що впливає на свідомість студентства, їх самовизначення та соціальні референції. Саме соціальні референції

присутні в мисленні, свідомості й розумі кожної людини пов'язують разом віртуальні об'єкти та матеріальне середовище оточуючого світу, позначаються на особливостях чуттєвого досвіду, ціннісних орієнтацій та соціальному конструюванні. Соціальні референції надзвичайно важливі для особистості, особливо на життєвому етапі становлення в студентські роки.

Впровадження інноваційних підходів до взаємодії викладача і студента вимагає відповідних дій до реалізації можливих інновацій. Однією з них може стати застосування циклічної моделі, яка дозволяє планомірно реалізовувати визначенні напрямки впровадження інноваційних технологій. Створення циклічної моделі взаємодії учасників освітнього процесу ЗВО, дозволило виявити найважливіші та найвагоміші фактори суспільного та громадського життя, що впливають на соціальні референції студентської молоді в Україні.

Розроблена модель наявно демонструє позитивний взаємозв'язок студента і викладача, що робить освітній процес демократичним, цікавим та взаємодіє для двох найважливіших його суб'єктів. З одного боку, дозволяє студенту набутися професійних компетенцій шляхом обговорення результатів дослідження в процесі аудиторної роботи та використати їх практично у наукових публікаціях, практичних розділах курсових та дипломних робіт. Під час навчання в університеті студенти повинні засвоїти не лише теоретичні знання, а ще й навчитися їх застосовувати у практичній діяльності, паралельно адаптуючись до майбутньої професії. Циклічна модель дозволяє студентам займати активну та ініціативну позицію в освітньому процесі. Особливого значення для формування професійних компетенцій студентів стають зміни в професійній ролі викладача і активізації пізнавально-творчих можливостей людини.

З іншого боку, викладач має змогу значно збагатити лекційний матеріал даними соціологічного дослідження для подальшої роботи зі студентами, тим самим успішно використовувати у викладанні різноманітні інноваційні педагогічні методики, основою вибору яких є інтерактивність та максимальна наближеність до реальної професійної діяльності майбутнього фахівця-соціолога.

Впровадження інновацій в освітній сфері є процесом дуже складним і багатогранним. У зв'язку з тим, що сам освітній процес має багато як організаційних, так і операційних аспектів, то розробка та впровадження інновацій у закладах вищої освіти вимагає подальших розробок та ґрунтовних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Cáray M., Drlík M., Nakaznyi M., Romaniukha M., Shelomovska O., Sorokina L., Švec P., Tomanová J. Aspects of distance and e-Learning in Ukraine and Slovak Republic. *Int. Innovations in higher education – modern communications and collaboration at the university using specific IT tools [International collective monograph]* / [Collective of authors]; (editor in chief Dr of pedagogy, professor Nakaznyi M. O.). – Dniprodzerzhynsk: DSTU, 2015. – PP. 40-58.
2. Shelomovska O., Sorokina L., Romaniukha M., Bohomaz K. Network communication as a means of improving the efficiency of teacher-student interaction. In *E-learning. Vol. 9. Effective Development of Teacher' Skills in the Area of ICT and E-learning. Monograph Sc.* Editor Eugenia Smyrnova-Trybulska, University of Silesia, Studio-Noa, Katowice-Cieszyn, 2017.
3. Romaniukha M., Shelomovska O., Sorokina L., Voronova Z. Students' independent learning in higher education. *Int. Collected Scientific Works "Open educational E-environment of modern university"*. No 2, 2016. P. 67 – 75.
4. Shelomovska O., Sorokina L., Romaniukha M. Educational online resources in teaching sociology: Ukrainian experience. In E.Smyrnova-Trybulska (ed.). *E-learning and Smart Learning Environment for the Preparation of New Generation Specialists. Monograph. Vol. 10 (2018) Katowice-Cieszyn: Studio Noa for University of Silesia.* Pp. 291-310
5. Shelomovska O., Sorokina L., Romaniukha M., Bohomaz K. The ICT potential for teaching sociological courses. *Int. Collected Scientific Works « Open educational E-environment of modern university »*, No 3, 2017. P 121 – 129.
6. Лісецький К.А. Модель змішаного навчання в системі вищої освіти / К.А. Лісецький. – Режим доступу: http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/lisetskyi_model.pdf.
7. Кривонос О. Змішане навчання як основа формування ІКТ-компетентності вчителя / О. Кривонос, О. Коротун // *Наукові записки Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти.* – 2015. – Том-№ 8. – С. 19-23.
8. Хомишак О. Теоретичні аспекти змішаного навчання / О. Хомишак // *Молодь і ринок.* - 2013. - № 8. - С. 74-76. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2013_8_17
9. Ручинська Н. С. Педагогічні підходи до використання змішаного навчання у вищій школі / Н. С. Ручинська, І. В. Семененко // *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* - 2015. - № 2. - С. 382-388. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_2_50.

10. Бугайчук К. Л. Змішане навчання: теоретичний аналіз та стратегія впровадження в освітній процес вищих навчальних закладів / К. Л. Бугайчук // Інформаційні технології і засоби навчання. - 2016. - Т. 54, вип. 4. - С. 1-18. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2016_54_4_3
11. Сікора Я. Реалізація змішаного навчання у вищому навчальному закладі / Я. Сікора // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. - 2016. - Вип. 2. - С. 236-239. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuupred_2016_2_64.
12. Приходькіна Н.О. Використання технології «переверненого навчання» у професійній діяльності викладачів вищої школи / Н.О. Приходькіна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. - 2014. - Вип. 30. - С. 141-144. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuupred_2014_30_53.
13. Слушний О. М. Технологія "перевернутого" навчання як інноваційний засіб підвищення якості освіти [Електронний ресурс] / О. М. Слушний // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. - 2016. - Вип. 48. - С. 19-23. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpupr_2016_48_6
14. Терещук С.І. Технологія мобільного навчання: проблеми та шляхи вирішення / С.І. Терещук // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. - 2016. - Вип. 138. - С. 178-180. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchdpup_2016_138_40
15. Триус Ю. В. Організаційні й технічні аспекти використання систем мобільного навчання [Електронний ресурс] / Ю. В. Триус, В. М. Франчук, Н. П. Франчук // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 2 : Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. - 2012. - №. 12. - С. 53-62. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_2_2012_12_8
16. Лубіна Є. Мобільне навчання у дидактиці вищої школи [Електронний ресурс] / Є. Лубіна // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Психологія і педагогіка. - 2009. - Вип. 13. - С. 282-287. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2009_13_30
17. Гагіна Н.В. Кооперативне навчання у вищій школі / Н.В. Гагіна // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка . - 2012. - Вип. 64. - С. 98-102. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2012_64_21
18. Воронцов А.В. Об использовании информационных технологий в преподавании социологических дисциплин / А.В. Воронцов, В.Г. Лукьянов // Социологические исследования = СОЦИС. - 2011. - № 6. - С. 94-98.
19. Дітковська Л. А. Інформаційно-комунікаційні технології у фаховій підготовці соціальних працівників / Л. А. Дітковська // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". - 2013. - № 1. - С. 78-81.
20. Маликова Н.Р. Инновационные подходы в обучении социологии: из опыта преподавания в вузе / Н.Р. Маликова // Социс. Социологические исследования. - 2011. - № 10. - С. 120-126
21. Слободянюк А.В. Досвід використання сучасних інформаційних технологій у процесі викладання соціологічних дисциплін // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць. - 2007. - Вип. 14. - С. 415-419.
22. Щеглова С.Н. Использование Интернет-технологий в преподавании социологических дисциплин / С.Н. Щеглова // СОЦИС: социологические исследования. - 2002. - № 4. - С. 130-134.
23. Лютко О. М. Модель "навчання через досвід" як ефективна та перспективна форма навчання дорослих / О. М. Лютко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. - 2015. - Вип. 132. - С. 80-83.
24. Kolb D. *Experiential learning* / D. Kolb. - Englewood Cliffs (N.J.), 1984. - 40 p.
25. Joplin, L. On defining experiential education / Lora Joplin // *Journal of Experiential Education*. - 1981. - № 4(1). - P. 17-20.
26. Mellander K. *The Power of learning: fostering employee growth* / Klas Mellander. - New York: McGraw-Hill, 1993. - 197 p.
27. Pfeiffer, J. W., & Jones, J. E. (Eds.). (1969-1985). *A handbook of structured experiences for human relations training* (Vols. I-X). San Diego, CA: Pfeiffer & Company.
28. Dean, G. J. (1993). *Developing experiential learning activities for adult learners*. American Association for Adult and Continuing Education National Conference, Dallas, TX.
29. Rogers, A. *Teaching Adults* / A. Rogers. - 3rd ed. - Buckingham and Philadelphia: Open University Press, 1998, 2002.
30. Scott P. *The Meanings of Higher Education*. - Buckingham: Open University Press, 1995, c.96.
31. Bourdieu P. *The Forms of Capital* / Halsey A.H., Lauder H., Brown Ph., Wells A.S. (eds.) // *Education: Culture, Economy, Society*. - NY: OxfordUniversityPress, 2002 (1997). - P. 46-58.
32. Bar R. B., Tagg J. *From Teaching to Learning. A New Paradigm for Undergraduate Education* // *Change*. - 1995. - November - December. - P. 13-25.